
MUTATIO VISUUM O PRIMATU I NEZABLUDIVOSTI
Iz anglikansko-protestantskoga kuta

Niko Ikić, Sarajevo

Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu
e-mail: niko.ikic@net.ba

UDK: 262.131 : 261.8
284-05 Luther, M.
Pregledni članak
Primljeno 8/2013.

Sažetak

U Petrovoj službi teme papinskog primata i nezabludivosti trajna su questio disputata teologa, povjesničara i drugih znanstvenika. Svi komentiraju, polemiziraju, prosvjeduju, želeći njegovu performaciju, reformaciju ili čak negaciju. Pitanje papinskog primata ujedinjavalo je u napadima i mržnji najveće neprijatelje. Neprijatelji rimskog primata i pape postajali su međusobno prijatelji. Svoje negativno jedinstvo nekatoličke su zajednice najsnažnije i najjasnije, najodlučnije i najproblematičnije izražavale na pitanju primata Rimskog prvosvećenika. Tako je to bilo jučer. A kako je danas?

Na to pitanje traži se odgovor u ovom radu. Autor postavlja tezu da se dogodila silna teološka promjena, koja doduše još nije izbrisala sve nesporazume, ali koja zasigurno otvara nova vrata novom duhu teološkog dijaloga o kontroverznim temama. Autor gleda prekretnicu ove promjene pogleda (mutatio visuum) kod anglikanskih i protestantskih teologa od Drugoga vatikanskog sabora. Među protestantskim zajednicama ističe evangeličke, luteranske i reformirane teologe i njihove interpretacije nekadašnjih kontroverzi i sadašnjih vizija i prijedloga za budućnost.

Ključne riječi: papinski primat, nezabludivost, Martin Luther, evangelići, luterani, reformirani.

UVOD

Za razliku od pravoslavnog stava o papinskom primatu i nezabludivosti ovaj anglikansko-protestantski manje je poznat na našim prostorima, pa će ga trebati detaljnije predstaviti. Za bolje razumijevanje treba ga gledati u kontekstu vremena i kulturno-znanstvenog ozračja zapadnoeuropskog miljea.

Filozofija i religija, vjera i znanost oduvijek su bile srodne i bliske. Dok je u srednjem vijeku religija pretvorila filozofiju u

svoju sluškinju (*ancilla theologiae*), dotle je u prosvjetiteljstvu filozofija pretvorila teologiju u metu svoje kritike. Dva primarno filozofska imena, Immanuel Kant (1724.-1804.) i Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770.-1831.) imala su svoj snažan utjecaj ne samo na filozofiju nego i na teologiju svojega vremena. U posebnoj mjeri Hegel je pod povećalo kritike posebno stavljao teološko katoličko shvaćanje i crkveno prakticiranje slobode i istine te tako dodirivao našu temu. Crkvu je shvaćao kao zajedništvo svetih u kojoj živi i djeluje Duh Sveti koji oživotvoruje kraljevstvo Božje po Kristu. U eklezijalno-filozofskim kategorijama Crkva je za njega kao *kraljevstvo istine*, kao *bitak apsolutne istine* (*Dasein der apsoluten Wahrheit*). Izvodio je suprotne zaključke premisama Ignacija Loyolskog, koji je u svojem 13. pravilu zahtijevao kako moramo vjerovati da je bijelo koje vidimo, zapravo crno, ako to naučava hijerarhija Crkve. Na temelju ove iz konteksta istrgnute teze i privatnog mišljenja Hegel je želio istaknuti neopravdano zahtijevanje slijepa poslušnosti prema hijerarhiji Katoličke Crkve. Iako Hegel ne teologizira izravno o papinstvu u svojoj eklezijologiji, ipak ga usput formalno spominje kao glavnoga među kršćanima, kao *vicarius Christi*, ali ističe da je, koliko god se papu uzvisivalo, on samo sluga Božji. Hegel obrazlaže da se u papi Bog ne uprisutnjuje, nego u hostiji. Stoga sugerira svoj zaključak da je nasuprot slijepoj poslušnosti najviši autoritet spoznata istina i sloboda, iz čega slijedi ne slijepa poslušnost, nego uvid u istinu koja oslobađa. Samo slobodna istina je istinita sloboda. U Hegelovu duhu protestantski teolog Oeing-Hanoff zaključuje s obzirom na nezabludivost pape da zakon zahtijeva poslušnost, da se na autoritet treba oslanjati, ali da svaka osoba u svojoj slobodi može takvo svjedočenje prihvaćati ili ne.¹

Ovakav hegelovski pristup pitanju autoriteta u Crkvi snažno je zapljuskivao protestantsku teologiju posebno u vrijeme prosvjetiteljstva, a donekle je tako i danas. Ovdje nas primarno zanima anglikansko-protestantski odnos prema pitanju primata i nezabludivosti u zadnjih pedesetak godina, tj. od vremena Drugoga vatikanskog sabora. Postavljena teza dokazuje velike promjene anglikansko-protestantskih teoloških interpretacija naznačenih tema prije i poslije Drugoga vatikanskog sabora.

¹ Usp. Ludger Oeing-Hanoff, *Die Kirche – Institution christlicher Freiheit? Hegels Ekklesiologie und die gegenwärtige Krise des Petrusamts*, u: Joseph Ratzinger (ur.), *Dienst an der Einheit. Zum Wesen und Auftrag des Petrusamtes*, Düsseldorf, 1978., 105-109; 118-123; 128-132.

Pojam “protestantski” ovdje pozitivno obuhvaća sve crkvene zajednice proizašle iz reformacije u 16. st. koje se međusobno poprilično razlikuju. Pojam nema nikakav pejorativni karakter. Osim reformatorskih zajednica ovdje se propituje također stav anglikanske teologije, a poznato je da ova Crkva ima svoj posebni i odvojeni razlog bivstvovanja. Oba pojma ovdje su povezana u proširenom smislu.² Na njih fokusiramo svoj pogled primarno iz kuta papinskog primata i nezabludivosti. Pored nijansiranih i zasebnih pogleda svake zajednice ipak valja naglasiti da se osjećaju donekle i zajednički stavovi koji su dijelom utvrđeni još iz vremena prije reformacije kao i na dostignućima moderne egzegeze. U duhu naše teme zajednički se manje-više priznaje da je Petar imao ulogu glasnogovornika i predstavnika dvanaestorice, da je bio važan kao prvi apostolski svjedok uskrsnuća i sl. Pogledajmo zasebno anglikanske i zajedničkim imenom izrečene protestantske poglede na pitanje papinskog primata i nezabludivosti.

I. ANGLIKANSKI ASPEKT

Kad je u pitanju anglikanska crkvena zajednica, valja se prisjetiti da je ona u očima katolika nastala tzv. *engleskom reformacijom*, što znači državnim, a ne crkvenim aktom. S jedne strane katolici i pripadnici *Church of England*, nekad *Ecclesia Anglorum* ili u kasnom srednjem vijeku *Ecclesia anglicana*, imaju puno približno zajedničkog u teologiji i strukturi Crkve, imaju dugu i plodnu zajedničku suradnju i puno povijesno razumijevanje, zajedničke velikane poput Bede Venerabilisa (Časnog) i svetog Bonifacija, koji po rimskom nalogu iz Engleske dolazi misionariti u Germaniji. Zajedništva i suglasja je bilo doista puno, ali ne na području našeg pitanja upravo od tzv. engleske reformacije. Do potpadanja Crkve pod vlast engleskih kraljeva vladala je harmonija između Rima i Engleske, a od tzv. engleske reformacije papa je najedanput postao najveći neprijatelj engleske Crkve. Općenito

² Za ekumensko područje s ovim zajednicama važna su izdanja: *Dokumente wachsender Übereinstimmung I.* (dalje DwÜ s brojem), ur. Harding Meyer - Hans Jörg Urban - Lukas Vischer, a u drugom i trećem svesku pridružio im se Damaskonos Papandreou. Prvi svezak obrađuje vrijeme dijaloga i donosi važne dokumente od 1931. do 1982., drugi od 1982. do 1990., a treći od 1990. do 2001. godine. Izdao ih je Bonifatius Verlag Paderborn, Verlag Otto Lembeck, Frankfurt am Main, prvi svezak 1983., drugi 2002., a treći 2003. Usp. također Milan Špehar, *Ekumensko vijeće crkava - traženje puteva jedinstva kršćana*, GK, Zagreb, 2009.

gledano, anglikanci prilično akceptiraju katoličko, ali se snažno protive onom papinskom elementu. Danas eklezijalno manje-više zastupaju neophodnost općeg primata koji u određenom stupnju treba vršiti Rimski biskup, ali im je sporan previše juridički i normativni način vršenja te službe.

U svezi s našom temom valja istaknuti neke važne novije konkretne dokumente, posebno onaj iz Venecije, pod naslovom *Autoritet u Crkvi I.*, iz godine 1976., i drugi, pod istim naslovom, *Autoritet u Crkvi II.*, iz Windsora, iz godine 1981., koji konkretnije obrađuju sporna pitanja biblijskog utemeljenja, božanskog ustanovljenja, papinske opće jurisdikcije i nezabludivosti.³ U naznačenim se dokumentima uz uvažavanje Petrove uloge priznaje da novozavjetni tekstovi donekle utemeljuju tu službu iako to nije posve jasno izraženo. Ono u čemu se oni ne slažu s katolicima, jest pravno vrjednovanje ustanovljenja Petrove službe. Teško im je posve izravno prihvatiti i obrazložiti ustanovljenje na način *iure divino*. Za njih je prihvatljivije da je služba ustanovljena na način *divinae providentiae*. Još veće probleme imaju s tumačenjem univerzalnoga papinskog primata i nezabludivosti, i to jednako iz teološke i pastoralne perspektive kao i praktične primjene. S obzirom na neophodnost autoriteta i općeg primata, iz dokumenata se iščitava prilično veliko suglasje. Na temeljima Drugoga vatikanskog sabora zajedno se ističe potreba upotpunjavanja primicijalnoga i koncilijarnog elementa, komentira Kasper.⁴

Od godine 1975. otežavajuća okolnost za katolike je pripuštanje i ređenje žena za svećenike Anglikanske crkve, što je 1992. godine ponovno potvrđeno, a od 11. srpnja 2005. godine dopušteno je i ređenje žena za biskupe. Anglikance pak boli činjenica da je papa Pio IX. godine 1850. uveo posebnu katoličku hijerarhiju u Englesku te da je papa Lav XIII. pismom *Apostolicae curae et caritatis* od 13. rujna 1896. godine ređenja podijeljena anglikanskim obredom proglasio potpuno nevaljanim i u potpunosti ništavim radi nedostatka prave forme i prave nakane, te sukcesije i promijenjenog obreda.⁵ Kad je u pitanju primat,

³ Spomenute dokumente iz Venecije i Windsora o autoritetu u Crkvi usp. u: DwÜ I., 159-188.

⁴ Usp. Walter Kasper, *Das Petrusamt in ökumenischer Perspektive*, u: Karl Lehmann (ur.), *In der Nachfolge Jesu Christi*, Herder, Freiburg, 1980., 98.

⁵ Usp. Heinrich Denzinger – Peter Hünermann, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o ćudoređu*, Đakovo, 2002., br. 3315-3319. Usp. također Katekizam Katoličke Crkve, Hrvatska biskupska konferencija, Glas Koncila, Zagreb, 1994., (KKC), br. 3315-3319. Veliku gestu priznavanja njihova

anglikancima se također čini da Rimski biskup želi više od primata među patrijarhatima ili više od predsjednika i glasnogovornika sabora. Oni se plaše centralističke univerzalne jurisdikcije.⁶ U spomenutom dokumentu iz 1976. godine *Autoritet u Crkvi I.* iz Venecije za odluku Prvoga vatikanskog sabora slikovito se kaže da im se čini kao da se papi izdaje *bjanko-ček* zbog načina vršenja vlasti bez ograničenja. Polazeći od duhovnog autoriteta kojemu je sam Bog izvor i sigurnost, kaže se da u Crkvi živi i djeluje Kristov autoritet preko osoba koje u Kristovo ime po Duhu Svetome vode Crkvu. Autoritet u Crkvi pozna razne načine djelovanja kao koncilijarno-sinodalni i primicijalni, koji se nadopunjuju, a ne isključuju. U drugom dokumentu, *Autoritet u Crkvi II.*, iz Windsora 1981., ipak se zaključuje da je univerzalni primat neophodan kao znak i jamstvo jedinstva Crkve.⁷

Teološka literatura zadnjih desetljeća pokazuje da anglikanski stav oko papinskog primata doista nije jedinstven. Robert Wrigth pokušava formulirati one teze koje bi po njegovu mišljenju bile teško prihvatljive većini anglikanaca s obzirom na ovakav primat Rimskog prvosvećenika. Veliki dio anglikanaca očekivao bi da se poništi dogma Prvoga i prihvaćanje Drugoga vatikanskog sabora s obzirom na primat. Osim toga, teško bi prihvatili sveopći jurisdikcijski primat da bi npr. Rimski prvosvećenik imenovao ili redio anglikanske biskupe ili njih u tome sprječavao. Osparava se biblijsko utemeljenje primata kao *ius divinum*. Također se teško može priznati postavljanje pape iznad sabora. Teško bi se prihvatila tražena i zapovijedana biskupska poslušnost papi. Interpretacija apsolutne nezabludivosti također bi teško mogla proći. Ne bi prošla ni teza da bi nadbiskup Canterburyja bio engleski patrijarh ili član rimskoga kardinalskog zbora. Isti autor skicira modele primata koje bi anglikanci eventualno mogli prihvatiti, ali pod uvjetom da se prije teološki razjasne neka teška

crkvenog ustrojstva pokazao je papa Pavao VI. kada je 1966. godine primio anglikanskog primasa Ramseya i stavio mu na ruku biskupski prsten.

⁶ Usp. Henry Chadwick, *Papst und Einheit der Christen aus evangelischer Perspektive*, u: Peter Hünermann (ur.), *Papstamt und Ökumene. Zum Petrusdienst an der Einheit aller Getauften*, Pustet, Regensburg, 1997., 70-79. Berkhof predlaže da papa mora umrijeti da bi se Petar rodio, da se autoritet i moć izgube, kako bi se ponovo dobile, usp. Michael Hardt, *Papsttum und Ökumene. Ansätze eines Neuerverständnisses für einen Papstprimat in der protestantischen Theologie des 20. Jahrhunderts*, Schöningh, Paderborn – München – Wien – Zürich, 1981., 137.

⁷ Usp. DwÜ I., 169; 180. Usp. također M. Hardt, *Papsttum und Ökumene*, 114-118.

pitanja, kao npr. mogućnost više biskupskih kolegija unutar crkvene *communio*, mogućnost eventualnog priznanja Anglikanske crkve kao sestrinske, mogućnost zajedničkog slavlja euharistije i međusobnog primanja pričesti, mogućnost ne postavljanja apsolutnog zahtjeva za kasnije proklamirane marijanske dogme i sl. Ako bi teološki odgovori na postavljena pitanja bili pozitivni, Wrigth misli da bi se onda mogao priznati papinski primat kao najveći kršćanski autoritet kad je u pitanju vođenje i čast, ali ne papinska jurisdikcija i nauk. Ovo prvenstvo bilo bi povijesno, a ne kao *ius divinum* od Krista. Rimski biskup uživao bi prvenstvo u smislu *primus inter pares* na razini cjelovitog episkopata. Njegova bi dužnost bila predstavljati, sazivati opće sabore, voditi ih, njihove zaključke obznanjivati recimo kao moderator, koordinator, zagovornik i svjedok jedinstva.⁸

Eric Mascall je godine 1958. napisao opsežno i znamenito djelo *Ponovno otkrivanje jedinstva*, koje je izvršilo pozitivan utjecaj u promjeni klime nasuprot rimskom primatu. Više od apelacije on sugerira moguće priznavanje primata Rimskog prvosvećenika i tezu sužava na četiri točke koje je trebalo još detaljnije usuglasiti iz biblijske i povijesne perspektive: Krist je Petru dao primat nad Crkvom i apostolima, ovakav primat se može prenijeti na Petrove nasljednike, rimski biskupi su nasljednici Petra, a primjena primata bi se odnosila na nauk i vođenje Crkve.⁹

Čini se da su ovi prijedlozi približavanja više tehničke i organizacijske, a manje eklezijalne i teološke naravi. I kao takvi sugeriraju pozitivnu promjenu klime, ali možda daju prividni dojam da nema dubljih teoloških spornih pitanja oko primata, pa se čine prilično tržišno interpretirani po načelu kompromisne trgovine. Ipak, uz ostala otvorena teološka eklezijalna i pravna pitanja valja ovdje u povezanosti s našom temom posebno istaknuti različit sakramentalni aspekt svetoga reda, iz čega slijede mnoge teološke aplikacije, što zasigurno ne može ući u trgovinsku razmjenu, nego zahtijeva još dublja teološka usuglašavanja. Sada je nedvojbeno pozitivno registrirati dobru volju koje nije uvijek bilo.

⁸ Usp. Robert J. Wright, *Die Anglikaner und das Papsttum*, u: *Una sancta* (US) 31 (1976) 4., 314-315. Autor dalje korisno detaljizira moguće i potrebne korake poslije teološkog usuglašavanja koje bi trebale poduzeti jedna i druga Crkva, usp. 318-319.

⁹ Usp. Eric L. Mascall, *The Recovery of Unity*, London, 1958., 197-201.

2. PROTESTANTSKI ASPEKT

2.1. Zajednički korijen

Bez obzira na pojedine današnje različite protestantske crkvene zajednice i njihove različite teološke stavove o našem pitanju, ipak treba poći od njihovog zajedničkog korijena, a to je teološka baština Martina Luthera, koje se moramo poblize prisjetiti. Od velikog pobornika pape Luther se pretvorio u velikog protivnika pape. Iz svojega augustinskog samostana u Erfurtu bio je godine 1511. premješten u Wittenberg, jer se nije priključio onima koji su prosvjedovali protiv nekih papinskih odluka. Njegovo jedino putovanje u Rim, 1510.-1511., bilo je za njega obogaćenje. Pozitivno je doživio opću ispovijed, a oprostite je marljivo prikazivao za svoje najbliže. Kad je počeo predavati teologiju, postajao je sve kritičniji prema Crkvi i teologiji. U pozitivnom smislu ukazivao je na opasnosti od toga što su se u njegovo vrijeme više proučavali kanonsko pravo i aristotelizam negoli Biblija i Pavlova teologija o opravdanju. Isticao je da teologija oprosta ne smije zasjeniti teologiju pomirenja te da ne bi trebala biti povezana s papom, jer da ne oprašta papa, nego Bog, a papinska vlast mora biti ograničena Božjom vlašću. Ovakav stav nije ni protiv oprosta, ni protiv pape, nego protiv krivog izlaganja i trgovine oprostima. U obrani svojih 95 teza Luther je priznavao papi određeni primat, rekli bismo primat časti, ali papu je primarno gledao kao slugu. Stav o primatu temeljio je na Poslanici Rimljanima gdje se kaže da se svaka duša podlaže vlastima nad sobom, *“jer nema vlasti doli od Boga, koje postoje od Boga su postavljene ... te Božji je ona poslužitelj – tebi na dobro”* (Rim 13,1-4). Sugerirao je da se vlasti treba pokoravati radi Gospodina (1 Pt 2,13). Rimskoj tezi da je papinska vlast *ius divinum* suprotstavljao je tezu da je ona na razini *ius humanum*. Dakle, sažeto interpretirano, to bi značilo po ljudskom dogovoru jedan od biskupa neka ima prvenstvo, a logično je da to bude Rimski biskup. Božansko ustanovljenje primata Luther je odbijao iz povezanosti s novcem i prevelike sličnosti sa zemaljskim vlastima. Stoga za njega papa ne može biti glava kršćanstva, nego je to samo Isus Krist, a papa je samo njegov glasnik, kao i svi drugi apostoli (Mt 18,18).

Tako je s vremenom Luther od papista postao antipapista, koji je papu smatrao *Antikristom*, budući da mu je pripisivao suprotstavljanje Radosnoj vijesti, čak i otpad od Evanđelja. Odbijajući papinski poziv na poslušnost prije izopćenja, javno

je okarakterizirao papu kao Antikrista koji je progonio Krista i razbijao kršćanstvo, koji je postao đavlov apostol umjesto Kristov. Čini se logičnim da je Luther tek nakon godine 1520. shvatio da stvarno dolazi do rascjepa između protestantizma i katolicizma. Kao posljedica toga mogu se donekle razumjeti njegovi ekstremni izrazi koje je stalno ponavljao. Time je želio diskreditirati papu i njegovu kuriju, koju je nazvao *štalom sramotnih magaraca*. Prema Mülleru, spomenuti naziv *Antikrist* ne odnosi se na osobu pape, nego na instituciju kao takvu, što se čini još većim teološkim problemom. Ipak, tim stavovima Luther još uvijek papinstvu ne zatvara potpuno vrata, iako je crno gledao na instituciju. On bi ga još uvijek prihvatio ako se papa podvine Evandjelju i njega ne sili da Boga vrijeđa. U svome zaključku Müller ističe da Lutherova polazna točka nije bilo nijekanje ni papinskog primata ni nezabludivosti. Oba pojma tek kasnije dolaze u središte njegove polemike, s time da je primat ismježivao i ponižavao.¹⁰ Tako je Martin Luther pošao od reforme i dospio do reformacije. Mora se priznati da njegova kritika nije uvijek bila neutemeljena. Dokumenti tog vremena svjedoče da se Crkva previše identificirala samo s hijerarhijom i da je previše odisala juridizmom.¹¹

Sva teološka pitanja vezana uz našu temu u svezi s protestantizmom katolički teolog Wolfgang Beinert gleda iz četiri sporna kuta: je li papinstvo ustanovljeno *iure divino*? Problematiku sažima u pojmu *petrinitas*. Ako je Petar i dobio od Isusa izravne ovlasti, ipak se postavlja pitanje koliko su one prenosive na njegove nasljednike? Problematika se ovdje sažima u pojmu *perpetuitas* (neprestana trajnost, neprekinutost kroz nasljednike). Ako se na prva dva pitanja pozitivno odgovori, opet se postavlja treće pitanje, vršenja službe u obliku općeg crkvenog primata. Na kraju, četvrto pitanje istražuje koliko je opravdana nezabludivost pape. U postavljenim pitanjima isprepleću se teološko-biblijski vidici

¹⁰ Tako npr. izvrće papinske pojmove. Njemački jezik to izražava igrom riječi. Umjesto pojma "Dekretalien" (papinski dekreti) on govori o "Drecktalen" što u ljepšem prijevodu znači papinsko blato ili smeće, usp. Gerhardt Müller, *Martin Luther und das Papsttum*, u: Georg Denzler (ur.), *Das Papsttum in der Diskussion*, Friedrich Pustet, Regensburg, 1974., 73-101. Spomenute *Dekretalien* usp. Isto, 96.

¹¹ Usp. Rudolf Zinnhobler, *Preobrazba katoličke slike o Lutheru*, u: Svesci-Communio (S-C) 53 (1984), 25-29. Usp. Petar Vrankić, *Jedno suvremeno tumačenje shvaćanja Martina Luthera*, u: *Nova et vetera* (dalje NV)1-2 (1983) 47-60.

s povijesno-praktičnima.¹² O papinstvu temeljni protestantski izvori ne govore puno. *Expressis verbis* o njemu šuti *Confessio Augustana*. Također, oba Lutherova *Katekizma* kao i *Formula suglasnosti (Konkordienformel)* izravno ga ne spominju. Kao tema papinstvo se općenito obrađuje u Lutherovim tzv. *Schmalkaldischen Artikeln* iz godine 1537. i u Melanchthonovim dodacima: *Tractatus de potestate* i *De primatu papae*, koji su pridodani maloprije spomenutom Lutherovu djelu.

2.2. Drugi vatikanski sabor kao prekretnica

Iako se povijesno moraju razlikovati Petrova služba i papinstvo, tj. posebno se mora promatrati put od Petrove službe do današnjeg papinstva, ipak se mora reći da papinstvo i primat protestantske teologe danas manje smetaju nego što se općenito misli, ali se mora naglasiti da su im i dalje trn u oku. Kao razdjelni kamen te problematike treba postaviti Drugi vatikanski sabor i primarno gledati stavove prije i poslije njega. Nekad su protestanti općenito držali primat nesrećom čovječanstva. Neka to zajednički, za sve protestantske struje, bude pokazano na primjeru jednog uglednog reformiranog teologa prije i poslije Drugoga vatikanskog sabora. U interpretaciji švicarskog teologa Karla Bartha prije Sabora problem različitog shvaćanja primata veći je od različitog egzegetskog pristupa. On misli da je u pitanju različito shvaćanje autoriteta Božje riječi i same Crkve. Papa je dogmom na Prvom vatikanskom saboru stavljen iznad autoriteta Božje riječi, iznad autoriteta objave, iznad autoriteta Crkve, a relativni autoritet ograničava ovaj apsolutni, rezonirao je Barth, koji je Johanna Adama Möhlera smatrao pretečom Prvoga vatikanskog sabora. Drugi vatikanski sabor otvorio je Barthove vidike. Sada mu se čini da se u odnosu na Evanđelje katoličanstvo dublje obnovilo od protestantskih zajednica. Koristeći se biblijskom pozadinom, kaže da su oni nekadašnji zadnji sada prvi. Bio je počašćen pozivom da godine 1963. nazoči koncilskom zasjedanju, no to nije ostvario zbog bolesti. Kada je godine 1966. posjetio Vatikan i susreo se s papom Pavlom VI., izjavio je, aludirajući na Lutherove riječi, da papa nije Antikrist, te da duboko poštuje papu kao autoritet Crkve, iako i

¹² Usp. Wolfgang Beinert, "Endechrist oder Zeichen der Barmherzigkeit". *Die Möglichkeiten einer ekklesiologischen Konvergenz zwischen Lutheranern und Katholiken über das Papsttum*, u: *Das Papsttum. Anspruch und Widerspruch. Zum Stand des ökumenischen Dialogs über das Papsttum*, izd. Johann-Adam-Möhler Institut, Aschendorf, Münster, 1996., 47.

dalje ostaje protestant. Prema istraživanju Michaela Hardta, jedino je luteranski teolog Peter Brunner ostao pri svojem nepomirljivom stavu prema papinskom primatu i poslije Drugoga vatikanskog sabora. Ta dogma Katoličke Crkve za njega je entuzijastička i heretička, budući da nema ni biblijske ni povijesne osnove. Njoj se izravno protive biblijski tekstovi, pa bi stoga kršćanstvo trebalo papu anatemizirati, mislio je protestant Brunner, što navodi katolik Hardt.¹³

Bez obzira na mnoge skeptične komentare o koncilskim raspravama na temu primata, mora se priznati da velika većina protestantskih teologa u Drugom vatikanskom saboru vidi veliku pozitivnu prekretnicu. Iako drže da nauk o primatu nije oslabljen, nego samo dopunjen, većina u novom pogledu gleda nove perspektive. Kao dokaz navodim neke teologe koje je istražio Hardt. Prema njemu, Gottfried Maron konstatira da je katoličanstvo Drugim vatikanskim saborom postalo više *evangeličko*, jer je postavilo Bibliju kao središte teologije. Ono je postalo više *katoličko*, jer je različitostima dalo više prostora. Na kraju procjenjuje da je ono postalo više *rimsko*, budući da je papinstvo više postalo obvezujuće središte jedinstva. Na ovakvoj liniji je i Oscar Cullmann, koji tvrdi da *Vaticanum saecundum* nije samo tekst nego impuls. Njegova teza zvuči još uvjerljivije kad se zna da je švicarski evangelički teolog iz Bazela bio promatrač na Drugom vatikanskom saboru. U svezi s primatom, on u novim dokumentima vidi ne samo ublaženje u odnosu na Prvi vatikanski sabor nego i nakanu ublažavanja. Ovaj mali pregled pozitivnih mišljenja protestantskih teologa o Drugom vatikanskom saboru zaokružimo riječima Edmunda Schlinka, koji konstatira da Sabor kao primarni cilj nije imao jedinstvo s nekatolicima, nego obnovu Katoličke Crkve; ipak se ovdje naslućuje jedinstvo kao posljedica obnove. Možda je korisno istaknuti da je Schlink također bio evangelički promatrač na zadnjem Saboru. Zajedno s Hardtom može se zaključiti da usprkos ovakvim optimističkim pogledima protestanti i dalje vide primarno zatvorena vrata jedinstvu Crkve dogmom o primatu i nezabludivosti iz godine 1870., ali sadašnja detaljnija obrazloženja i dublja povezivanja primata i episkopata daju nadu u približavanje pogleda. Prijašnji radikalni stav odbijanja nije najedanput prešao u bezuvjetno prihvaćanje. U novom Saboru vide druga odškrinuta vrata, koja

¹³ Pregled Barthovih i Brunnerovih stavova naveden je prema: Michael Hardt, *Papsttum und Ökumene*, 51-68. Barth je umro 1968., a Brunner 1981. Bilo bi korisno i zanimljivo istražiti njegove stavove o vrlo pomirljivim dokumentima njegove Crkve iz 1972. i 1974., koji će biti spominjani nešto kasnije.

omogućuju bolje dijaloško ozračje i plodniju teološku raspravu.¹⁴ Odlučujući teološki preokret događa se na temeljima Drugoga vatikanskog sabora, ali u povezanosti s praktičnom primjenom primata pape Pavla VI. i Ivana Pavla II., koji su se pokazali ne kao prepreka na putu do jedinstva, nego više kao motor jedinstva, budući da nisu bili eksponenti straha i mraka, nego nositelji nade i svjetla. Zauzimanjem za mir i slobodu u svijetu, za siromašne i obespravljene, postali su u svijetu veliki moralni i općenito akceptirani autoriteti, koji su pozitivno impresionirali mnoge protestantske teologe. Našu pozornost sada usredotočujemo na današnje zajedničke i donekle zasebne protestantske poglede i njihove nove interpretacije Lutherovih stavova.

2.3. *Primat i nezabludivost u evangeličko – luteransko – reformiranom današnjem pogledu*

U ekumenskom smislu nekad je papinski primat protestantima predstavljao nepremostivu prepreku, a danas je ipak predmetom teoloških diskusija i mnogih konstruktivnih prijedloga. Iz svojega iskustva priželjkuju povijesnu transformaciju papinstva u neku transfigurativnu koncepciju Petrove službe. Pod pojmom transfiguracije primata Friedrich Heyer razumije široke mogućnosti, od duhovnog, ali pragmatičnog pročišćenja, do ukinuća za ljubav jedinstva. Među protestantskim teolozima iz povijesnog se kuta uviđa važnost papinstva u očuvanju minimalnog vjerskog zajedništva. Osobnu Petrovu službu nekako bismo i prihvatili, ali nikako povijesno razvijeno papinstvo u duhu *ius divinum*. Svoj stav temelje na dokazanom pluralizmu različitih struktura ranokršćanskih zajednica, pri čemu se rado oslanjaju na Ciprijanov pojam *kolegijaliteta* i *communio* vjere i ljubavi među biskupima, pri čemu se Rimskom biskupu daje određeno prvenstvo starijega sjedišta. Donekle razumiju razvoj papinstva u katoličanstvu, ali takvoga oni ga ne bi prihvatili ili bi ga prihvatili kao i pravoslavni, u smislu *duhovnog primata časti*. Posebno ih smeta razvoj sustava papinske kurije i nuncijatura.¹⁵

¹⁴ Također citirano prema disertaciji Michael Hardt, *Papsttum und Ökumene*, 80-90.

¹⁵ Usp. Friedrich Heyer, *Das Petrusamt – Evangelisch anvisiert*, u: *Catholica* (CA) 32 (1978) 1, 41-45. U *motu proprio* "Sollicitudo omnium ecclesiarum" iz 1969. g. papa Pavao VI. opisao je jurisdikciju nuncija. Na to je reagirao belgijski kardinal Suenens, ističući da je papa prisutan u svijetu euharistijskim vezom, a ne načinom nuncijatura, usp. posebno 44.

Sasvim je sigurno da se danas ne mogu olako prijeći prijašnji stavovi. U tom duhu na mjestu je podsjetiti da je 10. prosinca godine 1520. spaljen tadašnji kodeks kao znak protivljenja sveopćoj jurisdikcijskoj vlasti papa. U povezanosti s time i danas im je teško spojiti s jedne strane pojam slobode Crkve i jurisdikcijski primat pape ili, drugačije rečeno, *ius humanum* i *ius divinum*.

Iz evangeličkog kuta valja naglasiti da oni svoj primarni stav o primatu temelje na poimanju Crkve kao *creatura verbi*, a svoje sakramente kao *verbum visibile*. Njihova podloga je *Confessio Augustana*. Jedinstvo Crkve ne gledaju u vanjskoj dimenziji poput jedinstva svjetskih imperija. Nakon razvijanja vlastite autonomije ističu da je nevidljiva glava Crkve sam Isus Krist. U tom smislu gledaju papinski primat u suprotnosti s primatom Evandjelja i primatom Isusa Krista. Papinski primat time se ne isključuje potpuno, nego ga se veže uz primat Evandjelja i Isusa Krista. Primat se želi uklopiti u koordinate slobode i demokracije s teološkim okvirom, a beznačajnom primjenom. Nije li to apstraktni primat bez egzistencijalne dimenzije? Apstraktno-pneumatski primat teško je spojiti s potrebnom konkretizacijom apstraktnih ideja, jer Isus Krist nije samo neki princip ili program, nego prvenstveno povijesno rođena, mučena, usmrćena i na kraju uskrsla transcendentalna i egzistencijalna konkretizacija. On je Božja konkretizacija. On je glava konkretnog tijela Crkve. U toj konkretnosti i pojavnosti Crkve premalo je smisla samo u apstraktnom poimanju primata.

Sva sporna pitanja oko primata iz evangeličkoga bi se kuta mogla sažeti u tri područja. Prvo je pitanje biblijskog utemeljenja, drugo je pitanje božanskog ustanovljenja (*ius divinum*), a treće je pitanje praktičnih konzekvencija. Iz kuta biblijskog utemeljenja valja podsjetiti da su protestantski teolozi nekad velikom većinom osporavali tekst iz Mt 16,18 kao izvorno Isusovo obećanje i tumačili da se odnosi na kraljevstvo Božje, a ne na Crkvu. Neki su tumačili da se te riječi odnose na Petrovu vjeru, a ne na njegovu osobu ili da imaju samo simboličko značenje ili da je imao vodeću ulogu upravljanja koja pak nije trajna, dakle, bez sukcesije. Pritom su se oslanjali na židovske interpretacije da npr. vjernoga Židova *stijena* asocira na onu na kojoj je sagrađen jeruzalemski Hram, na kojem je počivalište Jahvino, koja je kozmički kamen temeljac svijeta. U povezanosti s ovakvim razumijevanjem Luther je samo Krista nazivao *stijenom*, a Petra *malim komadićem stijene*, navodi Scheffczyk. Ipak, prema njegovu iskazu evangelički egzeget Ringger vidi sukcesiju kao jedino moguće rješenje, koje dostojno objašnjava

pojam *stijene*, koja u svojem bitnom značenju i razumijevanju nosi trajnost. U povezanosti s Iz 22,22 njemu se čini da je to upravo mjesto predavanja trajne vlasti, ističe Scheffczyk.¹⁶ Iz te pozicije Luther je gledao samo i isključivo Krista (*solus Christus*) kao glavu Crkve. Nizozemski *Novi Katekizam* citira protestantskog egzegeta Günthera Bornkamma prema kojemu se protestantski i katolički teolozi danas više slažu u tumačenju pojma *stijena*. Iz konteksta je danas jasno da se taj pojam ne odnosi na Krista, kako je mislio Augustin, a za njim Luther. Pojam se ne odnosi ni na Petrovu vjeru ili službu propovijedanja, kako su smatrali reformatori, nego se odnosi jedino na Petra kao vođu Crkve.¹⁷ Poimanje sukcesije u protestantizmu danas je teško rastaviti od činjenice da se u vrijeme reformacije u Njemačkoj ni jedan službujući biskup nije priključio reformaciji, čime je sukcesija zapravo prekinuta, što nije bio slučaj npr. u Švedskoj ili Finskoj. Stoga teško razumiju sukcesiju kao jamstvo kontinuiteta i jedinstva apostolstva Crkve, teško je povezuju s nezabludivom službom.

Zanimljiva je konstatacija Hardinga Meyera, evangeličkog teologa, koji kaže da je papinstvo kao nekadašnja kontroverzna ekumenska prepreka među religijama danas postala ekumenska pomoć. On to potkrjepljuje zaključcima katoličko-luteranskog dijaloga u Sjedinjenim Američkim Državama iz 1974., kao i katoličko-anglikanskog dijaloga iz godine 1976. Ovi susreti demonstriraju *mutatio rerum*. Autor smatra da je Lutherova teologija oprosta od strane katoličkih predstavnika (npr. kardinal Cajetan, Johannes Eck) iskrivljeno interpretirana kao izravni napad na papu i njegov autoritet. Luther je godine 1518. u svojim *Rezolucijama* zapisao da ima povjerenja u papu Lava X., da njegov glas poštuje kao Kristov, koji po njemu vlada i govori. Isto je napisao i izvjesio na vrata katedrale u Augsburgu, iako je s druge strane smatrao da papinski primat nije nužan za spasenje. U prvim godinama reformacije Luther svoju borbu za reforme nije shvaćao kao napade na papinstvo.¹⁸

¹⁶ Usp. Leo Scheffczyk, *Das Unwandelbare im Petrusamt*, Berlin, 1971., 42-43. U novije vrijeme ipak se osjeća drugačije vrjednovanje pojmova *stijena* i sukcesija, usp. 24-26.

¹⁷ Navedeno prema: *Novi Katekizam. Poruka vjere za odrasle*, Stvarnost, Zagreb, 1970., 170.

¹⁸ Usp. Harding Meyer, *Das Problem Petrusamtes in evangelischer Sicht*, u: Karl Lehmann (ur.), *Das Petrusamt. Geschichtliche Stationen seines Verständnisses und gegenwärtige Positionen*, Verlag Schnell & Steiner, München – Zürich, 1982., 110-113.

Iz današnje perspektive važno je podsjetiti da ovi navodi svjedoče kako je Luther na početku reformacije vjerovao u sposobnost Rimske kurije za prave reforme Crkve, da je imao povjerenje u Petrovu službu, koju je promatrao kao službu Evandjelju i Istini u jedinstvu Crkve. Nakon što je izgubio nadu u prihvaćanje predložene reforme i dobio dojam da je upravo papinstvo ona odlučujuća kočnica tog procesa, onda je osuo drvlje i kamenje na Petrovu službu, a posebno na papu kao nositelja te službe. Omalovažavajući poziciju Rimskog biskupa, vidjeli smo da ga je katkada nazivao *Antikristom*.¹⁹ Meyer obrazlaže da je to bilo iz straha za reforme i prvo u nekoj kondicionalnoj formi, oslanjajući se na Pavlov tekst o dolasku Gospodnjem kojem prethodi otpad i *otkrivanje Čovjeka bezakonja, Sina propasti, Protivnika* koji uzdiže sebe iznad svega što je Božje, tako da i Božji hram zaposjede praveći se Bogom (2 Sol 2,3-4). Ovom asocijacijom Luther je dao naslutiti da je papa bio uzrok otpadu, da je on bio Čovjek bezakonja, Sin propasti, Bezbožnik, Božji neprijatelj. U Danijelovoj eshatološkoj viziji taj i takav lik pravi je Antikrist, a prema Ivanu mnogi antikristi su se već pojavili (1 Iv 2,18). U tom je duhu papa za Luthera postao *Antikristom*, ublažava Meyer. Normalno je da tako viđeni papa ne može biti *vicarius Christi*. Od listopada 1520. godine Luther gubi svaku nadu u kompromisno rješenje i otada ne rabi više kondicionalnu formu, nego poistovjećuje papu s Antikristom s tri obrazloženja: prvo, da se papa sam predstavljao kao sudac iznad Svetoga pisma, drugo, da je sam postavljao nove članke vjere, te treće, da nema opravdanja bez poslušnosti papi. Time je Luther pripisao papi onaj *solus* koji reformatori inače primjenjuju ne na papu, nego na *sola scriptura – sola fide – sola gratia – solus Christus*.²⁰

Ovi Lutherovi tekstovi u interpretaciji današnjih teologa iskazuju prije svega ljudsko ogorčenje i razočaranje. Oni su ispunjeni kasnijom emocionalnom mržnjom koju današnji teolozi nastoje ublažiti. Teško je odgonetnuti koje razdoblje odražava istinski i promišljeni Lutherov stav. Čini se da onaj kondicionalni

¹⁹ Katkada su Istočnjaci isto tako nazivali papu. Neki pak sa Zapada su ga poistovjetili s Luciferom i đavlom. Antikristom ga nazivaju John Wicliffe i husiti. Konvertit John Henry Newman također je kao mladi teolog papu nazivao antikristom, a onda je godine 1845. konvertirao s većom skupinom anglikanaca u Katoličku Crkvu, usp. Hans Urs von Balthasar, *Der antirömische Affekt. Wie läßt sich das Papsttum in der Gesamtkirche integrieren?*, Herder, Freiburg, 1974., 69-70; 224.

²⁰ Usp. Harding Meyer, *Das Problem Petrusamtes in evangelischer Sicht*, 114-118.

svakako nema trajni karakter. Ostaje istražiti koji je onaj pravi Lutherov stav: onaj prije 1520. godine ili onaj poslije. Oba razdoblja su burna i oba pripadaju Lutheru. Je li ih moguće povezati? Iz razdoblja poslije 1520. godine su njegovi pozitivni stavovi o papinstvu kao njegovoj kući u kojoj je bio kršten, iz koje nije želio otići. Imamo njegovo priznanje iz 1528. godine da poštuje papu, da je spreman pokloniti mu se do nogu itd. Također je poznata njegova spremnost iz 1533. godine da ne želi obespraviti papu, nego da želi od njega i biskupa primati ređenja i biti upravljani.²¹ Iz svega se dade zaključiti da mu očito nije smetalo papinstvo kao takvo, ali samo ako bi papa priznao da njegova služba nije božanskog prava, ako bi prihvatio da *sola fide* opravdava i sl. Središte Lutherovih napada nije bilo primarno papinstvo, nego je ono bilo ona služba koja osporava njegove druge teze. Iz tog kuta on je kritizirao papinstvo. Koliko su se te druge teze danas zbližile, dokazuje tzv. *Augsburška deklaracija*,²² a to pokazuje i činjenica da se u zadnjih pedesetak godina između katolika i protestanata otvoreno raspravlja o papinstvu, pa se može zaključiti da je premoštena nekadašnja prepreka koja se zvala papinstvo; još predstoji njezino prevladavanje da postane istinska ekumenska pomoć.²³ Na temelju toga čini se da je među protestantima prevladalo ono Lutherovo poimanje prije godine 1520., čemu je u dobroj mjeri pridonio sam Melanchthon, koji je samo tražio da se primat tumači u smislu *iure humano*. To konkretno znači da ako se ljudi među sobom dogovore da jedan među njima bude prvi, onda je takav primat zakonit i provodljiv. Na temelju nekih povijesnih činjenica, a ne božanskog ustanovljenja mogao bi se priznati neki počasni primat Rimskog biskupa, ali samo biskupa pored drugih biskupa, a nikako iznad drugih biskupa. Ovdje se osjeća neutemeljeni Lutherov strah od pobožanstvenjenja pape, kojeg se koji put gleda kao zemaljskog Boga. Crkva će opstati i bit će bolja bez takvoga pape, zaključivao je Luther.²⁴ Ovakvim stavom Luther zapravo ruši

²¹ Usp. Harding Meyer, *Das Problem Petrusamtes in evangelischer Sicht*, 119.

²² Dokument nosi pun naslov: Gemeinsame Erklärung zur Rechtfertigungslehre, potpisana je 31. listopada 1999. godine u Augsburgu od strane kardinala Edwarda Cassidyja kao predsjednika Papinskog vijeća za jedinstvo kršćana i predsjednika Luteranskoga svjetskog saveza Christiana Krause, usp. <http://www.moehlerinstitut.de/jampdf/ahge.pdf> od 5. siječnja 2013.

²³ Usp. Georg Lindbeck, *Lutherische Theologie und Papsttum*, u: US 34 (1979) 1, 19.

²⁴ Usp. Günter Wenz, *Papsttum und kirchlicher Einheitsdienst nach Massgabe evangelisch-lutherischer Bekenntnistradition*, u: *Das Papsttum. Anspruch und Widerspruch*, izd. Johann-Adam-Möhler Institut, 70-71.

ekleziološki temelj Petrove službe kao jedan od bitnih elemenata otajstva Crkve, što današnji teolozi mahom drugačije tumače.

Iz Wenzove interpretacije Melanchthonovog stava o papinstvu u 11 točaka izdvajam samo neke. Na temelju Lk 22,24-27 Melanchthon zaključuje kako Isus nije htio nikakvu dominaciju niti bilo kakvu prednost među apostolima. U jednakom dostojanstvu Isus šalje sve apostole. Oslanjajući se na Pavla u Gal 2,2 dokazuje da autoritet ne dolazi od Petra. Za Pavla su svi službenici Crkve jednaki, a Crkva je iznad službenika. Dakle, nema nekog *superior apostolus* (1 Pt 5,3). Petrova služba nije božanskog prava. Melanchthon dokazuje svoju tezu time da do Nicejskog sabora Rimski biskup nije potvrđivao izbor biskupâ, a još manje ih redio. Mnoge opće sabore papa nije vodio niti im je predsjedao. Iz drugih Melanchthonovih spisa proizlazi određeno veće razumijevanje za Petrovu poziciju. Na temelju Iv 21 vidi određeni Petrov mandat koji je u Petru darovan svim apostolima, tj. cijeloj Crkvi. Među svim apostolima samo Petra naziva integrirajućim *kolektivnim subjektom* (*In omnibus allis dictis Petrus sustinet personam communem totius coetus apostolorum*). Ovu tvrdnju relativizira sam Melanchthon, pripisujući papinskoj službi antikršćansko vršenje, npr. kroz trgovinu oprostima, zbog čega njegovu tvrdnju valja gledati samo u danom kontekstu, sa zaključkom da ako bi služba i bila božanskog prava, da je ne treba slušati zbog neevandeoskog vršenja. Usprkos svemu Melanchthon ostavlja mogućnost priznanja primata Rimskog prvosvećenika na način *iure humano*, interpretira Wenz.²⁵

Iz luteranskog kuta treba izdvojiti znanstveno-dijaloške luteransko-katoličke susrete, kao npr. onaj s Malte 1972. godine, s dokumentom pod nazivom *Evandjelje i Crkva* ili susrete u Sjedinjenim Američkim Državama 1974. i 1978. godine, s dokumentima *Služba i opća Crkva* i *Učiteljstvo i nezabludivost u Crkvi*. Oni svjedoče da su se doista o tom pitanju otvorile nove perspektive, da se jurisdikcijski primat shvaća kao služba zajedništva i vez jedinstva Crkve, a ne kao prepreka pomirenju.²⁶ Dokument s Malte, štoviše, preporučuje priznavanje papinskog primata, ali uz onaj kondicionalni *ako služi Evandjelju, ako se obnovi u duhu Evandjelja, ako njegova primjena ne ugrožava*

²⁵ Usp. Günter Wenz, *Papsttum und kirchlicher Einheitsdienst*, 74-79.

²⁶ Prvi dokument donosi: Heinrich Stürnimann – Lukas Vischer (ur.), *Papsttum und Petrusdienst*, Frankfurt, 1975., 91-139. Detaljnije poglede i komentare vidi: Karl Lehmann, *Grundlinien und Probleme des ökumenischen Petrusamtes*, u: Karl Lehmann, *Das Petrusamt*, 136-141. Usp. Michael Hardt, *Papsttum und Ökumene*, 96-102.

kršćanske slobode i sl.²⁷ Iz protestantske perspektive pokazuje se neophodnost Petrove službe, a iz katoličke potreba njezine diferencijacije. Na drugoj strani, ne smije se previdjeti one destruktivne snage unutar nekih protestantskih struja koje bi jedinstvo s Katoličkom Crkvom željele postići najradije bez pape i njegove službe, budući da su protestanti dugo vremena gradili svoj protestantski identitet u suprotnosti s papom. Na drugoj strani je također raširena svijest da to nije moguće bez Petrove službe, pa se postavlja logično pitanje u kojoj formi bi to ipak bilo moguće. Na to pitanje profesor iz Münchena Wolfahrt Pannenberg daje svoje sugestije u pet smjernica iz već poznatog evangeličkog kuta: prvo, da primat evanđelja dominira u Petrovoj službi, drugo, da se razdvaja primat i jurisdikcija Rimskog biskupa, treće, da primat bude služba jedinstva, četvrto, da služi jedinstvu primarno kao glasnogovornik cijelog kršćanstva i, peto, da se postigne preciznije razumijevanje između papinske nezabludivosti i nezabludivosti cijele Crkve.²⁸

Ne ulazeći u teološku polemiku, ipak valja primijetiti kako neki navedeni zahtjevi polaze od pretpostavke da je bilo vremena kada se Rimski prvosvećenik uopće nije vodio primatom Evanđelja, što je katolicima teško prihvatljivo. Ovdje se svakako mora priznati dostatni utjecaj s pozicije moći u povijesti Petrove službe, ali se ipak čini da primat Evanđelja barem načelno teološki nikada nije bio upitan, uvažavajući nedostatnu primjenu. S druge strane, ovako naglašeni zahtjev primata Evanđelja krije u sebi poznati luterovski princip *sola scriptura*, što je pak katolicima teško prihvatljivo s obzirom na važnost Predaje. U tom se duhu u dogmatskoj konstituciji *Dei Verbum* ističe da za katolike Sveta predaja i Sveto pismo čine jedan poklad riječi Božje povjerene Crkvi. Tumačenje Predaje i Pisma povjereno je živom učiteljstvu, u kojemu uz klerike svoju odgovornost imaju i vjernici svojim osjećajem vjere. Učiteljstvo pak nije iznad riječi Božje, nego joj služi tako da naučava samo ono što je predaja sačuvala.²⁹

Iz kuta reformiranih zajednica, tj. Svjetskog saveza reformiranih nemamo vidljivih rezultata i velikih dokumenata

²⁷ Usp. Harding Meyer, *Das Problem Petrusamtes in evangelischer Sicht*, 123-124.

²⁸ Usp. Wolfgang Pannenberg, *Evangelische Überlegungen zum Petrusdienst des römischen Bischofs*, u: Peter Hünermann, *Papstamt und Ökumene*, 49-59. Članak je preveden na hrvatski i objavljen pod naslovom: Petrova služba i rimski biskup, u: *Svesci-Communio* 98 (1999) 43-49.

²⁹ Usp. Drugi vatikanski sabor, *Dei Verbum. Konstitucija o božanskoj objavi* (dalje DV), br. 10. Usp. KKC, br. 91.

usuglašavanja pitanja oko primata i nezabludivosti. Krajem 70-ih godina prošlog stoljeća reformirani teolog Jean-Jacques Allmen priznaje da ova tema nije obljubljena, da nailazi na negativne reakcije i da postoji antirimski refleks u njihovim crkvenim krugovima. Nije ni čudo kad se podsjeti da su oko 400 godina odgajali svoje vjernike u drugom duhu. Iz biblijskog kuta u njihovoj interpretaciji navodi deset točaka o Petrovoj službi: ustanovljenje *Dvanaestorice* povezuje s Isusom. U tom krugu pozvanih Petru pripada prvo mjesto Isusovom voljom, a ne nekim izborom. Prvenstvo potvrđuju novozavjetni spisi u tri pravca: Prvi ističe smisao svjedoka vjere, dalje u smislu jačanja svoje braće, te na kraju u smislu pastirskog naloga brinuti se za jedinstvo Crkve. Allmen navodi da je Isus dao primat Petru u nazočnosti drugih apostola koji kao kolegij trebaju čuvati apostolsku tradiciju i biti autorizirani svjedoci Kristova uskrsnuća, euharistije i mesijanstva. Autor ovdje niječe njihovo nasljedstvo kao autoriziranih svjedoka, a odobrava nasljedstvo službe, jer zaključuje da je misija veća od misionara. Naknadni poziv Pavla u ovaj krug svjedoči također Kristovu volju i tek sada je, prema njemu, temeljna struktura Crkve kompletna. Proširenje misije, uključujući kako Židove tako i pogane, zorno pokazuje hod Crkve od Jeruzalema prema Rimu. Na temelju Gal 2,7 autor zaključuje da je Petar prvi, ali da nije jedini. Drugi su izravno Isusovom voljom jednako pozvani kao i Petar. Oni imaju svoj autoritet izravno od Krista. Oni s Petrom čine isti kolegij, ali vlast i svoj apostolski autoritet nemaju od Petra, nego od Krista. U svom zaključku iz navedene novozavjetne skice Petrova lika i službe autor sažima da Petar nedvojbeno ima poseban status, da u Crkvi između Kristova uskrsnuća i paruzije igraju veliku ulogu vjernost i poslušnost njegovoj volji (strukturi), da Pavao kao posljednji također uživa posebni status, te da apostolski kolegij ima izravni Kristov nalog, a ne dobiva ga od Petra.³⁰

Iz ovako interpretiranih novozavjetnih premisa reformiranih teologa reklo bi se da imamo vrlo bliske stavove o primatu Rimskog prvosvećenika. Ali praksa pak govori posve drugačije. Allmen na to pitanje traži odgovor, oslanjajući se na dokument *Confessio Helvetica posterior* iz godine 1566., u povijesnom razvoju papinskoj službi posebno spočitava tri pojma: *vicarius Christi*, *caput ecclesiae* i *plenitudo potestatis* iz kuta pretjerane moći. Njeга više smeta interpretacija ovih pojmova kao i njihova redukcija

³⁰ Usp. Jean-Jacques Allmen, *Ein reformierter Beitrag zur Frage des Papsttums*, u: Joseph Ratzinger (ur.), *Dienst an der Einheit*, 133-136.

samo na Rimskog prvosvećenika. Čini mu se da se pojam *vicarius* više odnosi na mrtvoga negoli na živoga, čime se dovodi u pitanje uskrsnuće. Pojam *caput* više se može vezati uz nekog uzurpatora, jer je samo živi Krist glava Crkve, a pojam *plenitudo potestatis* čini mu se previše imperijalistički i državnički. U ovakvoj interpretaciji ovih pojmova ova bi se služba mogla povezati s Pavlovim *čovjekom bezakonja, Sinom propasti, Protivnikom svega Božjega* (2 Sol 2,3-4). Tako interpretiranom papinstvu moralo bi se moralno i snažno suprotstaviti, misli autor. Drugi važniji razlog antirimskog refleksa reformiranih leži u eklezijalnom području. Oni krivo interpretiraju da crkvenost nekoj mjesnoj Crkvi dolazi *via Roma*, a ne izravno od Krista, pa zaključuje da im je to neprihvatljivo.³¹

Svjetski savez reformiranih donio je godine 1977. zajednički dokument pod naslovom *Kristova prisutnost u Crkvi i svijetu*, koji dodiruje temu nezabludivosti u smislu zauzimanja starih pozicija bez tendencije približavanja. Tamo se konstatira da im je pojam *nezabludivosti Crkve*, a još više neke osobe nerazumljiv. Drugi je dokument iz 1990. godine, pod naslovom: *Na putu zajedničkog poimanja Crkve*, gdje se u eklezijalnom kontekstu usputno spominje papinstvo.³²

3. POGLED U BUDUĆNOST

Na temelju dosadašnjeg egzegetskog istraživanja novozavjetnih tekstova iz naznačenih protestantskih kutova i katoličke teologije koji su nam poznatiji, a koji se vežu uz Petrovu službu, može se uz neke različite interpretacije ipak konstatirati donekle zajednički konsenzus do kojeg se došlo poslije Drugoga vatikanskog sabora. Zajednički obris Petrove službe biblijski se temelji na sceni davanja ovlasti Petru od povijesnog Isusa u slici davanja ključeva (Mt 16,17-19), te kroz novija tumačenja pojma *stijena* i osnivanja Crkve na tom temelju. Također, veći stupanj suglasja postoji u shvaćanju Petrove vodeće uloge poslije uskrsnuća u jačanju svoje braće (Lk 22,32), iako se Jakov i Ivan jednako shvaćaju kao stupovi jeruzalemske zajednice, te jednako imaju udjela u misionarskom nalogu Crkve. Zajednički se sve više prihvaća Petrova slika kao *typus* cjelokupne pastirske funkcije u Crkvi, kao autentičnog

³¹ Usp. Jean-Jacques Allmen, *Ein reformierter Beitrag zur Frage des Papsttums*, 137-139.

³² Dokumente usp. u: DwŮ I., 487-517., a drugi u: DwŮ II., 623-673.

svjedoka vjere i čuvara apostolske tradicije. Na temelju ovakvog zbliženog teološkog suglasja Kühn pokušava dati neke konkretne daljnje prijedloge. Polazeći od pojma Crkva na različitim razinama (mjesna, regionalna i univerzalna), služba se mora prihvatiti kao bitna. Nadalje, vidljivo jedinstvo na regionalnoj i univerzalnoj razini ne smije zatomiti apostolske tradicije na lokalnoj razini. Također treba institucionalno osigurati zajedništvo naroda Božjega kroz osobnu odgovornost za cjelovito s onom kolegijalnom odgovornošću ređeničkih struktura, koji svojim ređenjem potvrđuju apostolsko naslijeđe. Nositelj odgovornosti na regionalnoj razini u prvom je redu biskup. Na univerzalnoj razini prihvatljiva Petrova služba mora voditi računa o istini apostolske vjere, zajedništvu Crkava, navještaju evanđelja, pastoralnim procesima. Ta bi služba trebala biti reprezentacijska ili glasnogovornička, kako prema unutra tako i prema van. Na univerzalnoj razini mora se osigurati obavezno kolegijalno sudjelovanje instanci s regionalne i mjesne razine, te uvažiti njihova relativna samostalnost i bogatstvo različitosti. Na istoj univerzalnoj razini pomireno jedinstvo u različitosti bilo bi u nekoj formi *koncilijarnog zajedništva* u suradnji s Petrovom službom.³³ S katoličke strane Wolfgang Klausnitzer predlaže da se Rimski prvosvećenik s obzirom na primat pravno i obvezujuće ograniči i odrekne nekadašnje moći. Kad je nezabludivost u pitanju, misli da je već dovoljno ograničena.³⁴ Neka ovdje bude spomenut i izazovan prijedlog katoličkog teologa Gottholda Hasenhüttla prema kojemu bi svakih pet godina trebalo birati novoga papu, koji bi mogao biti potvrđen na još jedan mandat. Izbor bi morao biti demokratski. Toj službi bi trebalo postaviti organ kontrole, predlaže Hasenhüttl.³⁵

U svojim stavovima za budućnost Allmen polazi od sadašnje neugodne situacije za reformirane. S jedne strane, reformirani osjećaju poziv na jedinstvo, a s druge strane im se čini teško prihvatljivim katolički ekleziološki kriterij. Iz takve perspektive autor vrlo ozbiljno razmišlja što bi se moglo i moralo učiniti od

³³ Usp. Ulrich Kühn, *Papsttum und Petrusdienst*, u: *Das Papsttum*, izd. Johann-Adam-Möhler Institut, 111-115.

³⁴ Usp. Wolfgang Klausnitzer, *Der Papst ... ist zweifelsohne das größte Hindernis auf dem Weg der Ökumene* (Paul VI.). *Ist-Stand der theologischen Diskussion und Perspektiven einer Lösung in ökumenischer Absicht*, u: *Das Papsttum*, izd. Johann-Adam-Möhler Institut, 126. Ovaj prijedlog miriše na poznati Rahnerov i Friesov zajednički plan iz 1983. god.

³⁵ Usp. Gotthold Hasehüttl, *Nichtmitherrschen, sondern mitdienen*, u: G. Denzler (ur.), *Papsttum – heute und morgen*. 57 Antworten auf eine Umfrage, Friedrich Pustet, Regensburg, 1975., 71.

strane reformiranih, a što s katoličke strane. Reformirana teologija morala bi napustiti negativni pristup ovom pitanju i korigirati svoj stav na temelju novih spoznaja iz novozavjetnog kuta, budući da je bit Petrove službe važnija od načina njezine primjene. Kao drugo, predlaže da reformirani javno priznaju kako više ne postoje razlozi iz 16. st. da se papu identificira s Antikristom, te da javno mole oprostnje za takvu višestoljetnu identifikaciju, budući da je nemoguće pomirenje bez praštanja. Kao treće, predlaže da reformirani zahvale katolicima na Drugome vatikanskom saboru, a njegove dokumente uzmu u smislu *nostra res agitur*. Kao četvrto, Allmen predlaže konkretnu pripravu budućem jedinstvu, da se pronađu forme i putovi jedinstva prema tradiciji ranokršćanske Crkve kad je u pitanju vjeroispovijest, euharistija, zajedništvo svetih i u pitanju nasljedstva biskupa, zaključuje Allmen. Iz iste perspektive autor izriče četiri zamolbe Katoličkoj Crkvi kako bi pomogla reformiranim prihvatiti papinsku službu. Reformirani žele, prvo, da se eventualna zajednička papinska služba ne sekularizira, nego sakramentalno biskupski strukturira. Druga zamolba tiče se Pavla, da se pored *petrovskog* usporedno istakne i *pavlovski* element autoriteta. Stoga bi Katolička Crkva trebala javno povući dekret Sv. Oficija od 24. siječnja 1647. godine, prema kojemu je krivovjerno u ovom kontekstu izjednačavati Pavla i Petra kao dvostruku glavu Crkve.³⁶ Treća Allmenova želja je da Katolička Crkva svoje dogmatske formulacije iznova promisli u relaciji s nekatoličkim stavovima o tim pitanjima, a četvrta je da Rim više respektira crkvenost drugih mjesnih Crkava, da ih ne pretvara u rimske župe, a biskupe u rimske prefekte, te da se u njihovu izboru uzme više u obzir uloga naroda, a da se mjesnim Crkvama dopusti veća uloga u procesu jedinstva, završava Allmen.³⁷

Jean-Jacquesu Allmenu mora se priznati velika otvorenost i konstruktivnost za ekumensko zbližavanje. Njegovi prijedlozi imaju teološku težinu i otvaraju nove vidike dobronamjernog teološkog dijaloga. Prijedloge valja ocijeniti kao konstruktivne iako još ne

³⁶ Riječ je o stavovima i osudi jansenista Martina de Barcosa, koje je najprije iznio u predgovoru knjige svojega prijatelja Antoinea Arnaulda, a poslije branio u svoje dvije knjige, usp. Heinrich Denzinger – Peter Hünermann, *Zbirka sažetaka vjerovanja*, br. 1999. Sličan stav i poziv na ovaj dokument Inocenta X. može se naći u stavu Pija X. iz 1910. godine. Usp. Isto, br. 3540.

³⁷ Usp. Jean-Jacques Allmen, *Ein reformierter Beitrag zur Frage des Papsttums*, 140-144. Slično razmišlja luteranski teolog Georg Kretschmar, *Erwägungen lutherischen Theologen zum "Petrusamt"*, u: Hans-Joachim Mund, *Das Petrusamt in der gegenwärtigen theologischen Diskussion*, Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1976., 57-84.

zadiru u neka problematična teološka pitanja, kao npr. pitanje sakramenata općenito, a posebno svetog reda u euharistijskome slavlju. Ipak, ovako ozbiljna promišljanja do sada su bila prava rijetkost i danas ulijevaju veću nadu u teološko zbližavanje.

Pitanje službe doticao je poznati dokument Komisije za vjeru i crkveno pravo Ekumenskog vijeća crkava, tzv. *Dokument iz Lime*, iz 1982. godine. Dokument nosi naslov *Krštenje, euharistija, služba*. Iako katolička strana nije punopravni član Vijeća, dala je svoje primjedbe na ovaj dokument, u kojem su teme itekako isprepletene, posebno euharistija i služba. Nas ovdje zanimaju samo zajednički pogledi na službu, budući da se pitanje primata izravno ne obrađuje. Dokument obrađuje službu u šest poglavlja. Ističe se konstitutivnost službe za život i svjedočenje Crkve. U službi se priznaje posebna uloga *Dvanaestorice*, koji su svjedoci Isusova života i uskrsnuća. Njih je Isus pozvao kao predstavnike novog Izraela. Oni su vodili zajednice u molitvi i nauku, kod lomljenja kruha i navještaja evanđelja. Njih se naziva i apostolima, a taj pojam se u Novom zavjetu također šire primjenjuje. Autoritet ređeničke službe utemeljen je od Isusa Krista. Tri su glavne forme ređeničkih službi: *biskup, prezbiter i đakon*. Crkva se razumije kao apostolska. Kontinuitet s apostolima očuvan je preko onih koji su apostole zamjenjivali. Apostolska sukcesija prvotno se nalazi u Crkvi kao cjelini. Stoga je sukcesija izraz i dokaz postojanosti i kontinuiteta poslana od Isusa Krista. Apostolska sukcesija igra veliku ulogu u međusobnom priznavanju ređeničkih službi.³⁸

Uz navedeni dokument iz Lime *Ekumenskog vijeća crkava* potrebno je istaknuti da na razini tog Vijeća postoji dijalog o mnogim teološkim pitanjima pa tako i o temi primata. Zajednička radna skupina je godine 1971. načinila neka izvješća s puno ekskursa. U petom ekskursu dotiče se tema: *Koncilijarnost i primat*. Poslije je ista skupina objavila studiju pod naslovom: *Crkva – lokalno i univerzalno*. Ondje se navode slične teološke poteškoće oko biblijskog utemeljenja, božanskog ustanovljenja, općeg primata i nezabludivosti.³⁹

S obzirom na pitanje nezabludivosti valja istaknuti da je ono puno dublji izazov u katoličko-protestantskom dijalogu. Upravo oko toga lome se koplja, posebno ako se ima pred očima proglašenje

³⁸ Usp. DwŮ I., 545-585. Ovdje se oslanja na br. 8. 9. 10. 15. 19. 34. 35. 51. Određeni pogled na ekumenska gibanja iz evangeličkog kuta nudi Ulrich Valeske, *Das Papsttum und die Ökumene*, u: Georg Denzler, ur., *Das Papsttum in der Diskussion*, 136-150.

³⁹ Prvi dokument usp. u: DwŮ I., 654-656; a drugi u: DwŮ II., 732-750.

marijanskih dogmi Bezgrešnog začeca Marijina 1854. i Uznesenja godine 1950. Iako nije bio sazvan sabor, pape su ipak oba puta postupile koncilijarno, budući da su konzultirali episkopat. Ipak, protestanti misle da katolici previše identificiraju djelovanje Duha Svetoga s jednom službom i određenom osobom. S druge strane, iz perspektive nezabludivosti cijele Crkve nedostaje percepcija svih vjernika, koja je bitan čimbenik i dokaz nezabludivosti. Također ističu da je Rimski svećenik pri proglašenju obiju dogmi djelovao samo u funkciji reprezentanta Rimske crkve, a ne cijele Crkve. Ipak se čini da ni nezabludivost u određenom stupnju ne bi bila nepremostiva prepreka na putu priznanja primata kako bi se svijetu svjedočilo jednim kršćanskim glasom. U tom svjetlu luteran Meyer konstatira kako Petrova služba za njih nije kapitalni problem.⁴⁰ Lukas Vischer *de facto* priznaje papi posebno mjesto, čije je priznanje s vremenom raslo.⁴¹ S jedne strane, njima je sporan pak onaj stupanj nezabludivosti koji se tiče upravo dogmatskog definiranja članaka vjere bez koncilskog oblika, a s druge strane osjećaju neophodnost takve službe za univerzalnu Crkvu. Ovakvi stavovi još ne znače usuglašene poglede katolika i protestanata oko Petrove službe. Problemi različitog shvaćanja prije svega su vezani uz katoličko poimanje posebnog „petrovskog“ naloga, dalje institucionalnog tumačenja autoriteta i službe, uz *ius divinum* i *ius humanum* i sl. Posebno raduje da se u biblijskim tekstovima o Petrovoj službi danas osjeća dosta veliki konsenzus. Isusovu sliku *stijene* povezane s Petrom, tumači se tako da se isključivo odnosi na osobu, a ne više na vjeru, vjeroispovijest, karakter i sl. Na temelju svega rečenoga, ipak se ovi koraci moraju vrjednovati kao velika prekretnica u pristupanju pitanju primata Rimskog prvosvećenika, naravno na temeljima Drugoga vatikanskog sabora.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Završno i sumirano može se reći da bi se razmišljanja anglikanskih teologa o našoj temi mogla sažeti u težnji neke posredničke uloge papinstva unutar koncilijarnog zajedništva Crkava. Jednom riječju, u papi bi se moglo gledati jedino

⁴⁰ Usp. Harding Meyer, *Das Papsttum in lutherischer Sicht*, u: Heinrich Stirnimann – Lukas Vischer (ur.), *Papsttum und Petrusdienst*, Frankfurt, 1975., 74.

⁴¹ Usp. Lukas Vischer, *Petrus und der Bischof von Rom*, u: Heinrich Stirnimann – Lukas Vischer (ur.), *Papsttum und Petrusdienst*, 44.

zajedničkog reprezentanta. Razmišljanja protestantskih teologa prije svega o primatu mogla bi se zaključiti riječima evangeličkog teologa Eberharda Jüngela. Sukladno važnim dokumentima i postignutim konsenzusima o papinstvu, usprkos još nekim otvorenim kritičkim pitanjima, on hrabro tvrdi da ne postoji više dovoljan razlog za crkvenu odvojenost. Papinstvo se gleda kao neophodna služba u službi jedinstva, kao konstruktivni element jedinstva. Luteranski teolog Oskar Cullmann riše papinstvo kao karizmatičku službu koja u pluralizmu ima kohezijsku snagu. Neki teolozi govore o tzv. *ekumenskom papinstvu* i, poput Jürgena Moltmanna, luteranskog teologa, razvijaju viziju njegove službe kao službe zajedništva. *Ekumensko papinstvo* počivalo bi na krsnom temelju po kojem je Krist prisutan u svojoj zajednici u kojoj se tako vlada kao da se ne vlada. Ovakvu službu Moltmann vidi povezanu s mnogim poteškoćama, ali ipak moguću.⁴²

S protestantske strane naglašeno se traži usklađenje Petrove službe s evanđeljem u smislu *conditio sine qua non*. U povijesnom je kontekstu jasno što se pritom opravdano misli. Ipak se čini da takvo masivno zahtijevanje obnove i prilagođavanja papinstva evanđelju sugerira kao opće prihvaćenu tvrdnju da se Petrova služba toliko udaljila od Evanđelja, štoviše, da je postala prepreka Evanđelju. Mislim da je na mjestu istaknuti da to jednostavno nije točno i da je takvo polazište za katolike neprihvatljivo, iako je sigurno da vršenje autoriteta jučer predstavlja velik problem shvaćanju autoriteta danas. Svima je dobro poznato da je u povijesnom vršenju Petrove službe bilo katkada previše jurisdikcije, politike, sile, a premalo slobode, služenja i sl. Nekad se nauk i jurisdikcija toliko odvajaju kao da nemaju ništa zajedničko. Kad je papinstvo u pitanju, opravdano je reći da, koliko god u potpunosti sve nije odgovaralo duhu služenja Evanđelju, ipak nije bilo baš suprotno Evanđelju ili negacija Evanđelja. Da je moglo biti bolje, svima je prihvatljivo, ali da nije bilo tako crno kako neki sugeriraju, to trebaju drugi prihvatiti i toga se osloboditi. Zato povratak Evanđelju pozitivno razumijem kao povratak još više duhovnom i biblijskom poimanju, a da ovoj službi ne bude oduzeta svaka vlast, jer to ipak ne bi bio puni smisao biblijskog utemeljenja. Sveopća jurisdikcija, primat unutar klasičnoga katoličkog poimanja, kolegijalitet biskupa, koncilijarnost i sinodalnost, protestantski pastoralni primat i slično ne isključuju potpuno vlast kao sastavnicu. Vidjeli smo da je na svoj način zagovaraju. Katolici pritom trebaju shvatiti

⁴² Citirano prema: Michael Hardt, *Papsttum und Ökumene*, 126-128.

da, koliko god papinstvo bilo temelj Crkve, ono ipak nije središte spasenja. Zar bi onda katolička teologija, iako uz određene i posebne uvjete, mogla načelno dopustiti pristup euharistiji npr. pravoslavnim nekatolicima, koji ipak ne priznaju onakav primat kako ga izlažu prijašnji katolički teolozi?

Prema katoličkom teologu Hermannu Josefu Pottmeyeru, prilagođavanje je potrebno na eklezijalnom području u pneumatološkoj perspektivi. On polazi od teze da u kristonomističkoj ili piramidalno-autoritativnoj ekzeziologiji opća Crkva ima prednost pred mjesnom Crkvom (tzv. univerzalistička ekzeziologija), da u klerikalnoj ekzeziologiji prednost imaju klerici pred laicima, da u centralističkoj ekzeziologiji prednost ima monarhističko pred kolegijalnim uređenjem, te da se u uniformističkoj ekzeziologiji daje prednost jedinstvu pred različitostima. U ovakvim eklezijalnim interpretacijama postoji opasnost da se djelovanje Duha Svetoga svodi samo na nositelje službi.⁴³ Drugi vatikanski sabor, ističući pneumatološku dimenziju Crkve, čini određeni zaokret, što su osjetili i protestantski teolozi. Ipak će za usklađivanje teoloških stavova o primatu i koncilijarnosti, o univerzalnoj i euharistijskoj ekzeziologiji, o jedinstvu u različitosti, trebati još dosta vremena.

Evangelički teolog Hans-Joachim Mund donosi dvije lijepe biblijske slike Crkve koje se nadopunjuju. Prva govori o Crkvi kao lađi (Mt 8,23-27; Lk 8,22-25; Mk 4,35-41). Lađa je izložena opasnim vjetrovima i visokim valovima. Usprkos tome ima nalog *prijeći prijeko* (Mt 8,18) ili *izvesti na pučinu* (Lk 5,4) i ne treba se bojati, jer je Isus na lađi. Crkva se na pučini treba prilagođavati morskim (svjetovnim) prilikama. Koristeći se Lutherovim tumačenjem, ističe da lađa predstavlja kršćanstvo, more oslikava svijet, vjetar predstavlja napade sotone, a Isus nudi mir i pobjeđuje strah. Druga njegova slika predstavlja Crkvu kao *stijenu* (Mt 16, 13-23) i sugerira stabilnost i sigurnost u svim situacijama. Na temelju ovih slika zaključuje da je Crkvi potrebno prilagođavanje, ali i kontinuitet.⁴⁴ U prilagođavanju se očito osjeća *mutatio visuum*, a kontinuitet još treba utvrđivati.

⁴³ Usp. H. Pottmeyer, *Pneumatološka dimenzija Crkve*, u: Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije, 10 (1998), 637-639.

⁴⁴ Usp. Hans-Joachim Mund, *Das Bild von der Kirche als Schiff und Fels im Neuen Testament, oder Kirche zwischen Anpassung und Beharrung*, u: Hans-Joachim Mund (ur.), *Das Petrusamt in der gegenwärtigen theologischen Diskussion*, 11-18. O bitnim dogmatskim razlikama usp. Ante Bilokapić, *Teološke razlike u nauku Katoličke i Evangeličke crkve*, u: Crkva u svijetu 19 (1984) 1., 20-29.

MUTATIO VISUUM ON PRIMACY AND INFALLIBILITY

From the Anglican-Protestant angle

Summary

In Peter's ministry the themes on papal primacy and infallibility are the permanent *questio disputata* for theologians, historians and other scientists. All make comments, polemicize and protest wanting preformation, reformation or even negation. The issue of papal primacy would unite in attacks and hatred the greatest enemies. The enemies of Roman primacy and pope would become one another's friends. Non-Catholic communities used to express their negative unity most strongly, most clearly, most resolutely and most problematically on the issue of the Roman Pontiff's primacy. That was yesterday. And how is it today?

This paper is seeking an answer to this question. The author supports a thesis that an enormous theological change has occurred which, however, has not wiped out all misunderstandings, but which certainly opens a new door to a new spirit of theological dialogue on controversial issues. The author has been watching the turning point of this change of view (*mutatio visuum*) with the Anglican and Protestant theologians since the Second Vatican Council. Among Protestant communities, he points out Evangelical, Lutheran and Reformed theologians and their interpretations of former controversies and current visions and suggestions for future.

Key words: *papal primacy, infallibility, Martin Luther, Evangelicals, Lutherans, Reformed.*